

Závěť nebohého lorda: O houpacím koni a pravdivých předsudcích

Aleš Chalupa, FF MU, religionistika

Po přečtení dvou „zdařilých“ polemik kolegy Kočnara¹ se mě zmocnil třas provázený notnou dávkou pohnutí: ubohý lord Gifford, tolik tisíc liber šterlinků, a zbytečně vyhozených. A Horyna s Pavlincovou mu za to ještě tleskají (pravda, jen umírněně). Pohnutí vystřídal smutek nad léty, které jsem studiem religionistiky promarnil: největší ztráta času od Quijotova souboje s větrnými mlýny. Následující řádky nejsou pokusem o vyvrácení názorů kolegy Kočnara. Jeho argumentace se totiž vznáší ve vznešených metafyzických výšinách, do kterých se mi opravdu nechce vystupovat. Proto jen několik nesystematických postřehů.

1. Pozorovat nějaký předmět (třeba houpacího koně) nestranně lze: můžeme se na něj, ba dokonce i musíme, dívat z mnoha úhlů; můžeme zjistit, jakou má barvu, z čeho je vyroben a v jakém je stavu; z jeho tvaru můžeme usoudit, k čemu byl vyroben, a srovnáním s živým koněm poznáme, že je menší a kupodivu nežere, nežere a nežere (páč je dřevěnej). Toto nestranné pozorování však skončí v okamžiku, kdy o takto zkoumaném koníkovi následně prohlásíme, že je dobrý leda pro buzeranty, že je nástrojem světového kapitálu a že jednou budou houpací koně žít v komunismu. Náš náhled na houpacího koně bude vždy subjektivní, je však rozdíl mezi subjektivitou v rámci pravidel a nesmysly. I když i tyto nesmyslné výroky o houpacím koni, který směřuje ke komunismu, mohou být předmětem našeho dalšího bádání. A ani se pro to nemusíme zbavovat nepravdivých předsudků a ponechávat si jen ty správné.²
2. Podle kolegy Kočnara je náboženství „to co snad nejvíc ovlivňuje a uspořádává lidský život, to co se dá považovat za samotný konstituent člověka jakožto člověka“.³ Tento výrok je, dle mého soudu, nepokrytě náboženský: jako takový není religionistický, ale je sám předmětem religionistického bádání. To, že je náboženství označováno za „antropologickou konstantu“, ještě zcela nutně neznamená, že člověk je tu díky náboženství. Lidé mají náboženství (nebo je alespoň mít mohou, pokud zrovna netrpí autismem nebo nepodstoupili lobotomii), protože je evoluční proces obdařil mozkem, který náboženské představy může, na rozdíl od mozku veverek (i když jim nechci křivdit), koncipovat: náboženství jsou tu tedy díky člověku a jejich konstituentem je člověk.⁴

¹ Ondřej Kočnar, „Jak je to s „vědeckou“ nestranností“, *Sacra* 3.1, 2005, s. 66–67; id., „Měl by religionista užívat rozum?“, *Sacra* 3.1, 2005, s. 67–68.

² Ondřej Kočnar, „„Jak je to s „vědeckou“ nestranností...“, s. 67; co tím chtěl básník říct, vůbec netuším.

³ Ondřej Kočnar, „Jak je to s „vědeckou“ nestranností...“, s. 66.

⁴ Výsledky badatelů na poli kognitivních věd jsou v tomto ohledu (dle mého soudu) velmi přesvědčivé; o vzniku náboženských představ jako vedlejšího produktu lidské evoluce viz např. Steven Mithen, *The Prehistory of the Mind. A search for the origins of art, religion and science*, London 1996.

Stejně jako náboženství můžeme za antropologickou konstantu označit hudbu. Všichni lidé jsou schopni hudbu vnímat⁵ a všechny lidské kultury ji také nějakým způsobem provozují. U zrodu této skutečnosti opět stojí fakt, že náš mozek (ve spolupráci se sluchovými orgány) je schopen hudbu vnímat a vnímá ji jako pozitivní a stimulující.⁶ Hudba je tedy znovu pouhým vedlejším produktem lidské evoluce⁷ a není nutné předpokládat, že Bůh hraje na housle nebo na harmoniku (když už nehraje kostky, jak všichni víme).

3. Vědec zastávající názor C, který je v rozporu s konkurenčními názory A a B, neupírá jejich nositelům nároky, které si dělají. Názor vědce je realizován ve zcela jiné argumentační rovině a představuje zcela jiný typ interpretačního diskurzu. Nositelé názorů A a B mohou být názorem C, který vědec zastává, notně zklamáni, ba dokonce i podrážděni, to je ale asi tak to jediné, co mohou dělat.

Podle kolegy Kočnara však tento postoj není možný, protože i názor C je zaujatý a upírá subjektům A a B jejich nárok na pravdu.⁸ Vědec apriorně nikomu nárok na pravdu neupírá, protože nárok na pravdu může popřít jen jiný nárok na pravdu. Věda však žádné pravdy nemá a ani neusiluje o jejich nastolení. Věda má axiomy, pravidla a mechanismy, kterými ověřuje správnost určitých výroků a tvrzení. Věda nemůže tvrdit, že není pravda, že křesťanství je z člověka zátěž prvotního hříchu nebo že píchání špendlíků do voskových panenek nemá žádný efekt na člověka, kterého zpodobňují. Verifikace a falzifikace těchto výroků je nemožná, protože se odehrávají v jiné rovině a vztahují se k věcem, které nejsou předmětem vědeckého bádání. Předmětem vědy jsou v této souvislosti pouze lidské výroky o daných fenoménech a jejich historické projevy.⁹ Plést dohromady metafyzické „pravdy“ a vědecká stanoviska není ničím jiným než „kočnarizací“ vědy: pláčete pěkně, kolego, ale je dobré přesvědčit se, že u správného hrobu.

4. Ve své druhé polemice kolega Kočnar kritizuje výrok Hanse Künga, podle něhož „střízlivě uvažující člověk rád přizná: Hranice mezi pravdou a nepravdou probíhají vždy i vlastním náboženstvím... Všechna náboženství mají plusové a minusové konto!“ Kolega Kočnar tento výrok interpretuje jako: 1. příslušníci některého z náboženství se mohou mýlit nebo dělat chyby; nebo 2. něco z toho, čemu věří, není pravda.¹⁰ S prvním výrokem souhlasí, druhý označuje za nesmysl.¹¹ Jako důkaz pro své tvrzení uvádí nebohého muslima, který, aby se zalíbil svým přátelům (psům pohanskej), předstírá, že Muhammad není Pečeť proroků (i když v to, jak jinak, pevně věří).

⁵ Jako člověk se značně nevyvinutým hudebním sluchem (v hudební výchově mě byla odebrána i ozvučná dívka, protože jsem na ně tloukl falešně) samozřejmě souhlasím s tím, že každý jedinec v rozdílné míře.

⁶ Byť míra osobního vkusu je v této oblasti zcela individuální.

⁷ Pascal Boyer, *Religion Explained. The human instincts that fashion gods, spirits and ancestors*, London 2001, s. 150–152.

⁸ Ondřej Kočnar, „Jak je to s „vědeckou“ nestranností...“, s. 67.

⁹ Tedy slovy Dana Sperbera (*Explaining Culture: A Naturalistic Approach*, Oxford 1996), „mentální reprezentace“ (*mental representations*).

¹⁰ Ondřej Kočnar, „Měl by religionista používat rozum?“, s. 68.

¹¹ *Ibid.*, s. 68.

Tento argument je nešťastný, protože kolega Kočnar operuje s něčím, v co onen nebohý muslim věří, ba dokonce věřit musí. Příklad, který udává, není jen ledajaká zvyklost nebo rys islámského náboženství, ale jeho samotný konstituent, axiom, který skotský antropolog Roy Rappaport v rámci náboženství označoval za „poslední posvátný předpoklad“ (ultimate sacred postulate).¹² Žádný muslim (chce-li zůstat muslimem) patrně nemůže předstírat, že nevěří v to, co věří (tedy v to, že Muhammad je Pečet proroků), zcela jistě však může zastávat názor, že ženská obřízka je neislámská zvyklost (i když si mnozí z jeho souvěrců mohou myslet pravý opak) a že Salmana Rushdieho není nutné zabít (protože Bůh si ho zabije sám). Omyly, na které naráží Küng, se pohybují spíše v rovině historických faktů a zvyklostí, nikoli v otázkách víry a jejich obsahu. I když i zde může být „pravdivost“ posuzována mnohem elastičtěji, než je kolega Kočnar ochoten připustit.¹³

To je vše. Vím, nic moc, ale co už byste chtěli: mám vypláchlou hlavu, slintám si na klávesnici, už mi to moc nemyslí a jen tak blábolím. No prostě idiot, IQ houpacího koně.

Polemika s článkem Ondřeje Kočnara

Sylvie Mynarčíková, FF MU, religionistika

Ve svém příspěvku bych ráda reagovala na polemiku Ondřeje Kočnara zveřejněnou v časopise *Sacra* aneb *Rukověť religionisty* v čísle 1/2005 „Jak je to s „vědeckou“ nestranností.“

V celém jeho článku je asi jen jediná věc, se kterou bych mohla souhlasit, a to že neexistuje člověk, který by nebyl tím či oním způsobem zaujatý. Každý vyrůstáme v určitém prostředí, které nás formuje a ovlivňuje. Tvarují nás lidé, se kterými se stýkáme, to zda žijeme ve městě či na vesnici, zda máme či nemáme počítač nebo mobilní telefon a ještě mnoho dalších faktorů, o kterých možná ani nevíme. A to vše dohromady utváří naše názory na svět a jeho celkové vnímání. Ovšem pokud se chceme zabývat takřkajíc „vědeckým bádáním“ (tedy zvláště na poli religionistiky), měli bychom se alespoň pokusit oprostit se od svých vžitých stanovisek a daný problém (tedy náboženství nebo některou jeho součást) nahlížet z co nejméně zaujatého úhlu pohledu. Ne vždy je možné oprostit se od věci, které nás po celý dosavadní život formovaly a pokusit se postulovat zcela nezaujaté stanovisko, ale pokud to jedinec nedokáže, možná by se neměl snažit vydávat se za vědce.

Z příspěvku kolegy Kočnara mám takový pocit, že pro něj nejsilnějším argumentem, proč nemůže být vědec (nebo člověk obecně) nestranný, je, že prostě nábožen-

¹² Roy Rappaport, *Ritual and Religion in the Making of Humanity*, Cambridge 1999.

¹³ Na toto téma nelze než doporučit četbu dnes již klasické knihy Paul Veyne, *Věřili: Řekové svým mýtům?*, Praha 1999 (především povídaní o Dorzech a leopardech [s. 9–10] je velmi ilustrativní).